

על שום מה!

הנה על דבר מה שפורסם בקרב ק"ק חב"ד שלא לאכול שום וצנון בפסח וכן הביאו ידידי הר"ש הלוי הורוויץ שליט"א בספרו שבח המועדים, והביא שם מקור הדין של אי אכילת שום בפסח ממה שמובא בפמ"ג (תס"ד א"א א) "יש נוהגין שלא לאכול שום בפסח, ואיני יודע טעם למה, ומכל מקום עתה אין להקל בפני עם הארץ, ובצנעא לתלמיד חכם אין להחמיר".

הנה האם מנהג זה הוא מנהג נפוץ בישראל ומקובל, או שהוא מנהג כמה קהלות, האם ניתן טעם לאיסור זה או שאין לזה טעם. והאם מנהג חב"ד הוא שלא אוכלים שום בפסח.

והנה "שום" אינו ממיני הקטניות, וכך נפסק בשו"ע (יו"ד סי' רצז ס' ג) וז"ל: "השלישית נקרא זרעוני גנה כגון זרע הבצלים והשומין". וראה להגאון המגן אברהם (או"ח סי' תמ"ז ס"ק כ), שמותר לאכול שום בפסח, ומה שאסר זה דווקא שום שנחתך בסכין חמץ.

ואנכי הרואה להגאון הח"י אדם (כלל קכ"ז) שפסק בזה"ל: "נראה לי פשוט, דמה שיש נוהגים שלא לאכול שומים, שאין לזה שום טעם וריח, מותר להתיר להם בפשיטות, דבודאי בזה לא שייך שום סייג", עכ"ל.

והנה הרב החח"מ בספרו שדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' ו אות ט) אחרי שהביא את דברי הפמ"ג שהזכרנו לעיל על המנהג שלא לאכול שום בפסח הביא הוא בזה"ל: ובמה שנהגו ההמון שלא לאכול שומים בפסח ראיתי בספר חדש חמדת משה להרה"ג דומ"ץ בעיר לאדז יצ"ו בסימן יא שנתעורר לעיין במה שנוהגים הרבה בני אדם שלא לאכול שום בפסח, וכתב בשם מר אחיו הרה"ג אבד"ק ראדום מוהר"ר אברהם צבי יצ"ו, דמוכח מדברי הרב מגן אברהם בסימן תמז ס"ק כ, שמותר לאכול שום בפסח אם לא נחתך בסכין חמץ, והרבנים מקור חיים ופרי מגדים לא ערערו על דבריו, ושכן מתבאר מדברי הרב חוט השני שהביא הרב שערי תשובה באות כ"ה, וכן משמע מדברי הרב שב יעקב, שהביא הרב מחצית השקל באות כ, וכתב הרב המחבר שבהמשך הזמן דיבר הוא עם כמה מורי הוראה ולא אחד מהם ידע טעם למנהג זה, רק ששמע שיש חשש ששורין את השום בשכר ואין רוח חכמתו נוחה בשמועה זו, שאם לא כן לא היו שותקים הפוסקים מלהודיע זאת, אלא מוכרחים לומר שזה לא מסיבה זו שאסר שום. ובסוף העלה הרב החח"מ שהטעם של הרב הפרמ"ג שאסר בפרהסיא אכילת שום והתיר רק בצנעא, הוא כדי שלא יבואו להקל גם בשאר דברים.

והנה שאלתי פעם להגאון הרב מאיר בראנסדארפער זצ"ל חבר הבד"ץ העדה החרדית ובעל שו"ת קנה בושם, על אודות, מנהג זה שהובא בפמ"ג לגבי אכילת שום בפסח, וענה לי שאולי כל מה שדיבר הפמ"ג היינו בשום יבש שהיו מיבשים אותו במקומות רחוקים, ולא יודעים איך עבר היבוש, אבל בשום טרי אין על זה שום שאלה, ואולי על זה הפמ"ג יתיר. ויש שאמרו שבאירופה היו מצניעים את השום בסובין עד שימוש, ולכן לא השתמשו בו, שמא נדבק בו מן הסובין שיש בהם חשש חמץ. ואכן רואים היום שכך המנהג המקובל בירושלים שלא לאכול שום יבש ולאכול רק את הטרי כי ידוע שהייבוש של השום יבש נעשה בכפרים קטנים בסין, וקשה מאוד לפקח א,ך הם מייצרים את הייבוש וכפי שמצינו שבעבר היה נהוג ליבש את השום עם פירורי לחם. (יש לציין שיש היום בשוק שום יבש עם כשרויות מאד מהודרות, ומן הסתם עמדו שם משגיח לראות איך עבר הייבוש).

וראה עוד בספר שערי ימי פסח (פרק ב) שאולי טעם הדבר שאסרו לאכול שום בפסח הוא מבוסס על המנהג שלא לאכול פירות יבשים המובא ברמ"א (סימן תסז ס' ח) והיות שהשום משתמשים בו ברוב ימות השנה הוא בדרך כלל שום יבש, כי בכך הוא נשמר לזמן ממושך, לכן אין משתמשים בשום, כמו בשאר פירות יבשים. ואשר על כן השום הטרי לא אמור להיות בכלל המנהג ומותר לאכלו. ואם כן כאן באה"ק, שהשום הטרי מגיע לשוק בסביבות חג הפסח, ניתן לאכלו בפסח.

וראיתי בספר קובץ מנהגי ישורון על הלכות והכנות לפסח, שהביא שם מפי ספרים ומפי סופרים במה שנהגו שלא לאכול שום בפסח והביא שם שאין במנהג זה שום יסוד ומקור אלא נשתרבה המנהג שלא לאכול שום בפסח. וזאת מסיבה שהחטים שהיו משתמשים למצות, בדרך כלל לא היו שמורה משעת קצירה, והיו לוקחים חטים מן השוק ובודקים אותם שלא יהיו מצומחים, כמבואר בפוסקים צורת הבדיקה. ובכל זאת היו מבררים לפני הטחינה, מפני שהיו מעורבים בין גרגרי החטה גם זרעים חריפים, שהיו נראים כמו שן של שום, וגם היו נקראים כן "קנעבעלאך". והטעם הנכון כי אין הקנעבעלאך חמץ, אלא שאם יטחנו יחד עם החטה, והם חריפים, הרי העיסה מחמצת מהרה. ומכאן נשתרבה שהקנאבעל (השום) אסור בפסח. יבואו המחפשים ויחפשו, והיודעים יספרו, אם אמנם הגרעין של הענין, שהיו מבררים החטה מקנעבעלאך הוא נכון. אם כן, מובן שבהמון העם נשתרבה מזה איסור לשום ואין לזה טעם הלכתי.

ושאלתי פעם למו"ר הגה"ח הרב הלל פעוונזנער זצ"ל אב"ד ליובאוויטש בצרפת ואמר לי שכך היה נפוץ אצל שברוסיא היו זורעים השום ליד החיטה ואולי מפני זה אסרו אותוכמה משפחות שלא לאכול שום ואמר לי לאכלו.

ושאלתי לידידי הגה"ח הרב ירמיה מנחם הכהן שליט"א אב"ד פאריז, והוא מחשובי חסידי בעלז מה נהגו ענה לי שבבעלז לא אוכלים שום בפסח וכן הובא בספר פתחא זוטא (סי'אצליהם לגבי אכילת שום בפסח, ו ב ס"ק ד) בשם הגה"ק מהר"ש מבעלזא, וראה עוד שם אשר שאלו פעם את כ"ק מהרי"ד ז"ל הטעם לדבר, ואמר: "אני לא יודע טעם, אלא שכך נהגו אבותינו הק' ואל תיטוש תורת אמך". עכ"ל.

וראה בספר כהלכות הפסח (עמ' עא) שהובא שם בשם כ"ק אדמו"ר הפני מנחם מגור זצ"ל והובא בשולי גליון ספר שו"ת משיב הלכה (ח"א סי' יז), שכתב שם משם אביו בעל האמרי אמת זצ"ל, שהחומרה של שום בפסח, הוא בגלל הסכין בלבד, ולכן המנהג בחסידות גור הוא להביא סכין חדש כל פעם, ובעצמם קצרו השום, והאידנא תולשין השום בידיים ולא משתמשין בסכין כלל.

ושמעתי כמה טעמים שנתנו על זה שנהגו שלא לאכול שום בפסח אבל הנראה לעינינו שטעמים אלו אינם קשורים כלל וכלל לעניני ההלכה וחשש בפסח, אלא טעם אחד נאמר והוא משום שהשום נותן טעם חריף בפה וחיישין שיבוא בחג עם ריח רע שלא יכול לנקות עצמו כדי לעלות לרגל, אבל לפי זה למה לא שמענו טעם זה בשאר הרגלים כגון סוכות או שבועות מנהג לא לאכול שום. ועוד טעם ראיתי כי בליל הפסח זה זמן

לדיווג עליון ולא לדיווג תחתון ובכך לא יאכל שום אבל גם זה מאד קלוש כי הרי זה שייך רק לליל ראשון של פסח אבל לא בשאר הימים של פסח ולא מצינו חילוק בזה. והרי כל הטעמים האלו לא שייכים כלל לעניני הלכה בענין חשש בפסח.

אשר על כן לא מצאנו טעם לאסור וגם אם אסרו אז זה היה משום שהיו זורעים ליד החיטה דבר שלא שייך בימינו, ועוד אכילת שום טרי אין כל חשש של יבוש בדבר שהוא חמץ, ועוד זאת כאשר היום גם הייבוש נעשה עם משגיח ועם כשרות מהודרת.

והרי במנהג חב"ד לא מצאנו שרבותינו נשיאנו אסרו אכילת שום ונאמנים עלינו דבריו של הגאון החסיד הרב יעקב לנדא זצ"ל רבה של בני ברק, אשר היה המד"א בחצרו של הרבי הרש"ב זי"ע ופסק הוא בסכינא חריפתא שאין מנהגנו מנהג חב"ד לאסור אכילת שום בפסח, ובכך אין אפילו הצד של "כך נהגו רבותינו הק' אפילו שאין טעם לדבר בכל זאת ואל תיטוש תורת אמך" וכמנהג חסידי בעלז. אלא במנהג חב"ד לא שמענו שרבותינו נשיאנו נזהרו שלא לאכול שום בפסח, ואדרבה מעדותו של הגר"י לנדא זצ"ל משמע שאין מנהגנו לאסור אכילת שום בפסח.

והנה דבר זה שונה באכילת צנון שאף שלא ידוע לנו טעם לאיסורו בפסח, בכל זאת מנהג חסידי חב"ד הוא שלא לאכול צנון בפסח. ואף שמצינו אצל הרבה מהחסידות שלא רק שאכלו צנון בפסח אלא אף השתמשו בו לאכילת "כרפס" בליל הסדר וכפי שמובא בספר ויגד משה (עמ' קה-קו ובהוספות עמ' רצד) שהרה"ק הרב חיים מצאנז זצ"ל היה לוקח צנון ל"כרפס", ושכן הוא מנהג חסידי בויאן וחסידי גור. וכך הוא במנהגי קומרנא (אות של), ובמנהגי מהרי"ו (אות שמ), וכן הובא בספר תפארת איש (עמ' שפז) שאוכלים את הצנון בשביל ה"כרפס".

אמנם חסידי חב"ד הולכים ע"פ הוראותיהם של רבותינו נשיאנו, ואינם אוכלים צנון בפסח. וידוע הסיפור עם הרבי הרש"ב נ"ע אשר בא בליל ראשון של פסח אחרי תפילת ערבית, למקום האוכל של התמימים יחיו, והיה מביט כל דבר איך ומה והיה מתעניין בכל פרט. והנה הממונים הכינו בשנת תרס"ו לארוחה ראשונה צנון עם שומן (רעטאך מיט שמאלץ), וכשאדמו"ר נ"ע ראה זה ושאל מה זה, ואמרו לו שזו מנה ראשונה (די ערשטע געריכט), ושאל בתמהון: האם אינם יודעים שאדמו"ר הצמח צדק נ"ע אסר אכילת צנון בפסח בלי טעם?! ומובן שתיכף נתפשטה השמועה מה שאמר אדמו"ר נ"ע. וראה עוד באגרות קודש של הרבי הרש"ב (ג, עמ' רכח), שמכר עם החמץ גם "רעטעך אין גימאכץ" (מרקחת צנון).

אשר על כן בענין צנון הדבר ברור שחסידי חב"ד לא אוכלים אותו בפסח לא בגלל שיש טעם לאיסורו, אלא אף שאין טעם ידוע לאיסור עצם זה שרבונו הצ"צ ורבנו הרש"ב אסרו אותו אין טעם גדול מזה שלא לאכול צנון בפסח, אמנם לא יגידו כן על אכילת שום בפסח שלא מצינו שרבותינו נשיאנו חששו לזה ואדרבה מעדותו הנאמנה של הגה"ח הר"י לנדא זצ"ל אין מנהגנו לאסור אכילת שום ואם יש בכמה משפחות מאנ"ש כמה שנהגו כן במשפחתיהם וטעמם ונימוקם עמם, אין הפרט עולה על הכלל, ובמיוחד כשניתן להשתמש בשום טרי, ויאכלו ענווים וישבעו.

הרב יעקב חביב

דיין ומו"צ בירושלם

חבר בד"ץ איחוד הרבנים